

LAKANOVSKA ŽUDNJA U ROMANU *ANĐELI* BRANE MOZETIČA

Dejan Durić, Iva Rosanda Žigo
Filozofski fakultet u Rijeci, Reka

UDK 821.163.6–311.2.09 Mozetič B.

Prispevek predstavlja moderna izhodišča psihoanalitične kritike in jih aplicira na interpretacijo romana *Angeli* slovenskega pisatelja Braneta Mozetiča v kontekstu funkcije telesa in njegovega uničevanja skozi odnos gospodar – suženj. V nadaljevanju so problematizirani uničevalni aspekti hrepenjenja, ki prežemajo intimne svetove protagonistov, kot tudi učinki, ki jih takšen odnos zrcali v odnosu do socialno-simbolične realnosti.

hrepenenje, objekt mali (a), dialektika gospodar/suženj, telo, narcizem

Essential psychoanalytical theories will be applied to the interpretation of the novel *The Angels* by Brane Mozetič, in which the psychological and inter-subjective characteristics of the protagonists' relations will be examined. The function of the body and its destruction through the master / slave relationship will be explored, and the devastating aspects of desire that permeate the intimate worlds of the protagonists, and the effects that such a relationship reflect in socio-symbolic reality will be discussed.

desire, objet petit (a), master/slave dialectic, body, narcissism, fantasm

Francuski psihoanalitičar Jacques Lacan u središte je svoje teorije *povratka Freudu* postavio ideju rascijepljenoga subjekta koji nikada ne može biti potpun te neprestano žudi za sjedinjenjem sa svojim imaginarnim dvojnikom, Drugim, koji ga može učiniti potpunim i ispunjenim. Proizlazi kako upravo manjak uzrokuje žudnju. Otuda naime i zanimljivost zaokreta od koncepta *Mislim, dakle postojim* prema *Žudim, dakle postojim*. Valja nam naglasiti kako žudnja u radovima Jacquesa Lacana nije seksualna ili erotska, nego jezična žudnja koja nema svoga objekta. Jer, upravo se metonimijsko prelaženje s jednog objekta na drugi zbiva kroz neprestano traganje za objektom malo (a), odnosno objektom žudnje koji nastojimo pronaći u drugome. U tom kontekstu falus kao univerzalni označitelj neraskidivo je povezan sa žudnjom kao onaj koji sugerira mogućnost ispunjenja i

zauzimanja osobitoga mjesta u diskursu što subjekta naoko može učiniti potpunim.¹ Slažemo se s tvrdnjom Tima Deana kako koncept »objekta malo (a) relativizira koncept falusa: dok falus implicira univokalan model žudnje (jer su sve žudeće pozicije mapirane u odnosu na jedan termin), objekt malo (a) sugerira multiple, heterogene mogućnosti za žudnju, osobito stoga što objekt malo (a) ne stoji u vidljivom odnosu prema rodu« (Dean 2000: 250). Ova se postavka pokazala poprilično zanimljivom za sagledavanje različitih oblika odnosa u kojima postoje različite kombinacije interakcija: žena – muškarac, muškarac – muškarac, žena – žena, što svakako dovodi u pitanje Foucaultovu tvrdnju kako je psihoanaliza normalizacijska praksa koja procesom edipacije dovodi do nametanja genitalne heteroseksualnosti.

¹ Stoga žudnja nije određena »rodom ili izborom objekata, nego objektom malo (a) koji većinom ostaje neovisan od roda« (Dean 2000: 116).

Ako je objekt malo (a) objekt žudnje koji tražimo u Drugome, nužno proizlazi kako je potreban Drugi da bi se žudnja javila, a nešto poput subjekta koji ne žudi zapravo niti ne može postojati. U takvoj koncepciji Lacanova tvrdnja kako je *Žudnja zapravo žudnja Drugoga* može se iščitati na dvojak način: subjekt žudi za onim što žudi Drugi, dakle za određenim objektima, odnosno žudi iz položaja Drugoga, ali u isto vrijeme i žudi da bude predmetnom žudnje Drugoga.² Od osobite je važnosti istaknuti kako zrcalna slika, okruženje, drugi ljudi koji nas okružuju predstavljaju entitete pomoću kojih nastojimo definirati te ostvariti sebe pa se identitet, koji nikada ne može biti potpun, odnosno dosegnut, uvijek formira u odnosu na svoju suprotnost.

Kako se, dakle, navedene tvrdnje reflektiraju u romanu *Andeli* suvremenoga slovenskoga književnika Brane Mozetiča? Valja imati na umu da su u središtu naracije dva muškarca koji se nalaze u krajnje kompleksnu i zaoštrenu seksualno-emocionalnom odnosu. Međutim kako bi dodatno intenzivirao odnos svojih protagonista, autor priču oblikuje kao ispovijed jednoga subjekta svojem psihoterapeutu nakon uhićenja. Time se posredno unosi i treći entitet čiji je zadatak s *racionalne* strane preispitati spomenuti odnos. Uzmemo li u obzir transfer koji se zbiva na relaciji analizirani – analitičar (umjesto da pomogne Brani da osvijesti svoju žudnju, psihoterapeutkinja i sama biva suočena s vlastitom) – zaključujemo kako je u slučaju navedene racionalizacije riječ o poprilično

paradoksalnu postupku. Jer, bez obzira na orijentaciju, svim je bićima potreban Drugi kao veza s vanjskim svijetom pa višestruke varijacije međuljudskih odnosa u romanu (Brane – Jan, Brane – psihoterapeutkinja, psihoterapeutkinja – suprug) pokazuju i njihovu složenost. Na taj se način otvara mogućnost za analizu principa prema kojima žudnja djeluje kroz hegelovski intoniranu³ dijalektiku gospodar/rob te načina na koji se fantazijski životi pojedinaca ukrštavaju s društveno-simboličkim prostorom u koji su uronjeni. Posebno se treba osvrnuti na funkciju žudnje u stvaranju odnosa dominacije i podređivanja, s osobitim naglaskom na ulogu tijela u interakciji protagonista.

Autor u principu izbjegava izravno iznijeti prirodu odnosa svojih protagonista. Je li riječ o ljubavi ili pak isključivo seksualnoj žudnji, teško je zaključiti. Bitno je ukazati i na činjenicu kako su zbog svojega seksualnog opredjeljenja Brane i Jan smješteni na margine normativnoga društveno-simboličkoga prostora. Na taj način tvore »opoziciju naspram sila normalizacije koje reguliraju društvenu konformnost« (Dean 2003: 240).⁴ No, gotovo paradoksalno, roman se vješto poigrava i trivijalnim obrascem potrage za idealnom ljubavi pomoću koje bi subjekti mogli kompenzirati činjenicu da su društveno marginalizirani. Koncept idealne ljubavi stvorene na temelju popularne kulture na koji se Brane referira postaje svojevrsni nadomjestak za društveno pozicioniranje, žudnju koja je prepriječena, odnosno potpunu integraciju u društveno-simbolički poredak.

² Ili Lacanovim riječima rečeno: »Nigdje se jasnije ne pokazuje da čovjekova žudnja nalazi svoj smisao u žudnji drugoga, ne toliko što drugi drži ključeve žuđenog objekta, koliko što je njegov primarni cilj da bude priznat od strane drugog.« (Lacan 1983: 50.)

³ Ovakav koncept žudnje Lacan preuzima od Hegela koji o spomenutoj dijalektici raspravlja u djelu *Fenomenologija duha*: »samosvijest postiže svoje zadovoljenje samo u nekoj drugoj samosvijesti« (Hegel 1987: 120).

⁴ Bliskost između primjerice *queer* teoretičara i Lacana, prema Deanovom mišljenju, leži u činjenici kako prirodna komplementarnost između muškarca i žene ne postoji jer ne postoji ženski parnjak falusa. S druge strane, »prilagodavanje stvarnosti te postizanje genitalne heteroseksualnosti idu ruku pod ruku kao težnja jer, Lacan primjećuje, društvena je realnost heteronormativna« (Dean 2003: 244). Janova odnosno Branina egzistencija svedena je na marginu upravo poradi *jouissance* Drugoga jer naspram svoje heteronormativne sredine oni naoko imaju i neposredan pristup *jouissance*.

Lakanovska postavka kako je identitet prije svega rezultat pogrešnoga prepoznavanja, što uključuje i agresivne porive kroz nastojanje da se dostigne ono što je zacrtano kao idealno Ja, zrcali se kroz roman kroz ideju o idealnoj ljubavi preuzetoj iz popularne kulture, odnosno narcističkoga poistovjećivanja s proizvodima kulturne industrije.⁵ Takvo pogrešno prepoznavanje također ima funkciju kompenzacije, odnosno potrage za idealnim dvojnikom koji će ispuniti manjak.

Jessica Benjamin tvrdi kako je potraga za idealnom ljubavi jedan od najučestalijih oblika odnosa kojima ženski subjekti u patrijarhalno organiziranu društvu nastoje kompenzirati zapriječenu žudnju. Preko muškoga subjekta i prepuštanja njemu nastoji se dosegnuti željeni i prepriječeni položaj u društvu. Smatramo kako je navedena ideja primjenjiva na sve oblike subjekta i odnosa među njima, postavljenih na margine društveno-simboličkoga okruženja. Upravo zbog u radu naznačenoga koncepta žudnje zaključujemo kako je on primjenjiv i na neheteroseksualne odnose gdje se upravo kroz drugoga traži nadomjestak, odnosno veza s vanjskim svijetom. U tom nam se kontekstu Lacanov matem fantazme pokazuje poprilično plodonosnim: $\$ \diamond a - \text{Drugi}$ je uhvatio subjekta pomoću tajanstvenoga objekt malo (a) koji predstavlja objekt žudnje za kojim se traga. Jednako tako, Evans (1996: 60) navodi kako Freud fantazmom označava scenu koja je imaginarna te odražava žudnju, pa prema navedenoj logici postavka o idealnoj ljubavi predstavlja svojevrsnu društvenu fantazmu koja Branu i Jana

vodi prema kompleksnu odnosu dominacije i podčinjavanja.

I sam je Lacan fantazmi pridavao osobito značenje uspoređujući je sa »smrznutim kadrom na kinematografskom platnu; kao što film može biti zaustavljen u određenom trenutku kako bi se izbjeglo prikazivanje traumatične scene koja slijedi, tako fantazmatska scena predstavlja obranu koja zastire kastraciju« (Evans 1996: 60). Kako je kastracija u lakanovskom konceptu prije svega kastracija jezikom koja uvjetuje odbacivanje imaginarnoga falusa te je nužna za ulazak u Simboličko, proizlazi da, transponirano na situaciju koju prikazuje roman, fantazma koja teži svome ispunjenju u Drugome upravo nastoji sakriti taj manjak karakterističan za Drugoga, odnosno manjak u Simboličkome. Riječ je o pokušaju da se kroz drugu osobu i njezino tijelo izbjegne osjećaj marginaliziranosti i izmještenosti ili osobnoga nezadovoljstva te postigne privid cjelovitosti⁶ jer »objekt (a) kao što ulazi u njihove fantazme instrument je ili igračka s kojim subjekti čine što im se sviđa, manipulirajući s njima onako kako ih to zadovoljava, orkestrirajući stvari u scenariju fantazme na način na koji iz njih mogu izvući maksimum uzbuđenja« (Fink 2009: 69).⁷ Neurotska fantazma tako je, tvrdi Evans (1996: 60), odgovor na enigmatsku žudnju Drugoga, odnosno na pitanje što Drugi želi od mene. Međutim, odnosi ovisnosti i dominacije koje roman propitkuje nisu samo društveno formulirani, nego zrcale i najdublje predjele ljudske žudnje.⁸ Stoga, Brane i Jan upravo kroz odnos subordinacije zrcale težnju za autonomijom i prepoznavanjem:

5 Navedeno svakako priziva u sjećanje Lacanovu tvrdnju kako je ego produkt pogrešnoga prepoznavanja slike drugog, projektivne idealizacije, odnosno, svojevrsnih idealiziranih modela pa »'realnost' stvara sumu ovih modela i normi, imaginarnih ideala kojima se trebamo prikloniti ne samo u našim ponašanjima nego i u cjelokupnoj našoj egzistenciji i percepcijama« (Dean 2000: 229).

6 Finkovim riječima rečeno, »kastacija ima veze s činjenicom da se od nas u određenom trenutku zahtijeva odricanje od dijela naše *jouissance*. Neporedna posljedica je u biti usredotočenje Lacanove ideje kastracije na odricanje od *jouissance*, a ne na penis, i zato se primjenjuje i na muškarce i na žene ako 'otuđuju' (u marksističkom smislu riječi) dio svoje *jouissance*« (Fink 2009: 112). Dakle, ulazak u kulturnu i komunikacijsku zajednicu traži odricanje od zadovoljstva te prihvatanja normi i pravila na kojima spomenuto društveno uređenje počiva. Pošto Simboličko djeluje na principu jezika, proizlazi da je takva kastracija jezična.

»tražeći precizne granice manjka Drugog kako bi ga popunio samim/om sobom, subjekt nastoji otkriti, istražiti, pridružiti i sjediniti ta dva manjka« (Fink 2009: 62). U navedenome slučaju sadomazohistička fantazija postaje »najučestaliji oblik dominacije, koji vjerno zamjenjuje teme odnosa gospodar/rob« (Benjamin 1988: 55).

Mazohistički i sadistički porivi, kako emocionalni tako i fizički, javljaju se u oba protagonista romana, a »najupadljivija osobnost ove perverzije leži u tome što se njen aktivni i pasivni oblik susreću redovito zajedno kod iste ličnosti« (Freud 1981: 36). Prema Freudovu mišljenju mazohizam je derivat sadizma. Lacan je pak situaciju preokrenuo smatrajući kako prvo nastupa mazohizam, a potom ga zamjenjuje sadizam: »dok mazohist preferira da iskusi bol postojanja na svom vlastitom tijelu, sadist odbija ovu bol te primorava Drugoga da je podnese« (Evans 1996: 168). Brane, povlađujući se Janovim hirovima, iskušava *bol postojanja* prvo kroz vlastito tijelo i emocije, ali potom kompenzaciju traži upravo kroz podvrgavanje partnera istome principu, pri čemu u istoj osobi uočavamo i mazohističke i sadističke porive. Jan se također ne razlikuje bitno od Brane jer je i sam sklon sadističkim i mazohističkim porivima: s jedne strane fizički i emocionalno muči Branu, a s druge se pak prepušta njegovu mučenju prihvaćajući to kao svojevrstu kaznu, odnosno kompenzaciju za vlastite činove. Fink uočava kako je »tijelo ispisano označiteljima i zbog toga strano, Drugo« (Fink 2009: 13). Polazište njegovih razmatranja leži u Freudovu konceptu polimorfno perverzne seksualnosti u kojoj je tijelo proša-

rano različitim erogenim zonama (oralnim, analnim, genitalnim), parcijalnim nagonima, te je autoerotički usmjereno na sebe. Funkcija je roditelja da potom kroz jezik, kao glavni medijator, postave određene zabrane i zahtjeve na tijelo, čime se ono u konačnici pokorava zahtjevima društveno-simboličke stvarnosti. Jer, »tijelo se, takoreći, ponovno ispisuje, fizionomija uzmiče pred označiteljem, a svi naši tjelesni užici počinju upućivati na odnos prema Drugom i uključivati ga« (Fink 2009: 14). Korespondentnost između tijela i Drugoga stoga je vrlo simptomatična jer i vlastito tijelo može biti shvaćeno kao strano i Drugo, pa se impulsi naspram Drugoga mogu manifestirati i kroz odnos s vlastitim tijelom te tijelom partnera. Ono time postaje prostor na koji je kultura upisala svoje biljege, odnosno kodove kojih se pojedinci nastoje osloboditi upravo kroz sadomazohističko i nasilno poigravanje s njim. U konačnici, to je put s »onu stranu načela ugone« – »ovaj užitek – ovo uzbuđenje zbog seksa, gledanja i/ili nasilja, bilo da ga svijest smatra pozitivnim ili negativnim, bilo da se smatra nevinom ugodnim ili gadljivo odbojnim – zove se *jouissance* i to je ono što subjekt za sebe orkestrira u fantazmi« (Fink 2009: 69).⁹ Dakle, upravo *jouissance* i objekt malo (a) daju fantazmatski privid cjelovitosti.

U odnosu dvoje ljudi parcijalni objekti igraju veliku ulogu jer svaki od tih entiteta predstavlja objekt malo (a), što je uostalom dobro primijetio i Barthes u svojim *Fragmента ljubavnoga diskursa*: glas, položaj ruke, trepavice, korijen kose – sve navedeno može biti parcijalni objekt koji predstavlja predmet žudnje koji tražimo u drugome, a malo (a)

⁷ Upravo znak \diamond u matemu fantazme prema Lacanovu mišljenju sugerira neograničene mogućnosti odnosa između rascijepljenoga subjekta i objekta malo (a) pa navedena formula »upravo objašnjava multiple odnose prema objektu malo (a), koji sam po sebi zauzima višestruke forme« (Dean 2000: 251).

⁸ Ljudi se ne podređuju samo zbog straha, nego i u dosluhu sa svojim najdubljim žudnjama (Benjamin 1988: 55).

⁹ Ovakav tip odnosa između protagonista sugerira puninu postojanja: *jouissance* »zauzima mjesto prijašnje 'cjelovitosti' ili 'potpunosti', a fantazma koja inscenira drugu *jouissance* – vodi subjekt preko njegova/njezina ništavila, njegove/njezine egzistencije u vidu oznake na razini otuđenja, te pribavlja osjećaj postojanja« (Fink 2009: 70).

upravo nastaje kroz »utjecaj jezika na tijelo, ali samo po sebi nije diskursivno. Objekt malo (a) je ono što preostaje nakon što su simboličke mreže društva podijelile tijelo pa nas objekt podsjeća na nesavršen razmjer između jezika i tjelesnosti« (Dean 2003: 244).

Tijelo za kojim se žudi postaje ambivalentan prostor koji sugerira razapetost između psihičkoga i društvenoga jer izravno potpada pod utjecaj potonjega, čime predstavlja entitet pomoću kojega se pokušava doseći punina, ali ujedno potiče i agresivne porive. Tijelo se fantazijski nastoji rastaviti na sastavne dijelove kako bi se seciranjem otkrilo otkuda ili iz čega potječe žudnja, gdje su njezini korijeni i na koji način funkcionira. Drugim riječima, »premda je izbačen iz Drugoga, rascijepani subjekt može održati svoju iluziju držeći se tog podsjetnika/ostatka: subjekt može ignorirati svoju podjeljenost prijanjajući za objekt (a)« (Fink 2009: 69). Ako je kultura, odnosno jezik i zakon koji usmjeravaju žudnju, uvjetovala odbacivanje *jouissance*, onda obostrani sadomazohistički porivi te fantazma o idealnoj ljubavi predstavljaju nastojanje da se ona barem i malo povratu kroz ugodu koja može izazivati bol. Zato sadomazohistički porivi i ideja o idealnoj ljubavi bivaju združeni na osobit način kroz priču o potrebi za prepoznavanjem.

Tijekom romana Jan na više načina biva destruktivno usmjeren i prema vlastitu tijelu: kroz radikalno samoozlijeđivanje rezanjem te u blažoj varijanti kroz ukrašavanje tijela, odnosno *piercing*. Navedeni činovi postaju samo još jedna varijanta da se iskupi za prekoračenje dopuštenoga, ali i da svoga partnera potakne na suosjećanje. Benjamin stoga smatra da u ovakvoj vrsti odnosa »pokoravanje poprima oblik prekoračivanja protiv tijela drugoga, kršenja njegovih fizičkih granica (čime) čin nasilja nad tijelom postaje način reprezentiranja borbe na smrt za pre-

poznavanjem« (Benjamin 1988: 55). U našem slučaju to je samo jedna strana priče jer osim nasilja nad tijelom drugoga, roman zorno prikazuje i nasilje te agresivne porive nad vlastitim tijelom, koji također mogu biti odraz želje za prepoznavanjem, svraćanjem pozornosti na sebe, što bitno dovodi do narcističkih poriva.

Smatramo, naime, kako je ključan dio romana u kojem Brane i Jan u svoj seksualni odnos uvode Trećega:

Gledao sam Jana kako plazi po njemu. Prostrujala su mi kroz glavu sva njegova plaženja po drugima, javljao se bijes, htio sam ga udariti. Zgrabio sam malog i vukao ga iz vode. Istrljao sam ga ručnikom, gurnuo u spavaću sobu i bacio na pod. (Mozetič 2000: 39.)

Za to se vrijeme izživljavao Jan. Je li i on mislio da mrcvari mene? Je i tada bilo bez vrijednosti? Ili bi možda isto tako gledao TV ili se lizao u nekom parku s nekim iksipsilonom? (Mozetič 2000: 40.)

U objašnjenju ovoga iznimno značajnoga segmenta Mozetičeve naracije od osobitoga će nam značaja biti Evansovo objašnjenje dijalektike gospodar – rob.¹⁰ Posrijedi je specifična narav odnosa između dvaju entiteta koji stupaju u interakciju kako bi zadovoljili svoju (narcističku) potrebu za prepoznavanjem, budući da je »ljudska žudnja u principu žudnja za prepoznavanjem« (Evans 1996: 105). Jedno sebstvo se treba nametnuti drugome kako bi dobilo od njega priznanje, a drugo također teži istome zauzvrat, iz čega proizlazi ideja sraza dvaju sebstava koja se bore za prepoznavanje. Jedno sebstvo mora odustati od svoje težnje za prepoznavanjem te priznati primat drugome koje biva pozicionirano na stranu *gospodara*, dok ono prvo ostaje u položaju *roba* zato što je »ljudsko društvo jedino moguće jer određena ljudska bića prihvaćaju biti robovima umjesto da se bore do smrti, jer bi zajednica gospodara bila nemoguća« (Evans 1996: 105). U našem se

¹⁰ Pritom valja imati na umu kako Evans svoju teoriju iznosi na temelju učenja Aleksandra Kojèvea, koje je presudno utjecalo na Lacana.

slučaju želja za prepoznavanjem manifestira kao projekcija, a borba na smrt dovodi do uništenja tijela Trećega na kojega se projiciraju destruktivni osjećaji što ih dvojica protagonista osjećaju jedan naspram drugoga. Kroz destruktivni odnos naspram tijela Trećega subjekti, svaki sa svoje strane, nastoje zauzeti poziciju gospodara kao radikalni, ali iluzorni pokušaj ispunjenja žudnje što dovodi do uništenja roba. Upravo projekcija na tijelo Trećega omogućuje ispunjenje destruktivne iluzije jer Brane te Jan i dalje ostaju na životu. Riječima Jessice Benjamin, »pošto subjekt ne može prihvatiti svoju ovisnost o nekome koga ne može kontrolirati, rješenje je da podredi i pokori drugoga – da ga primora na prepoznavanje bez prepoznavanja zauzvrat. Primarna posljedica nemogućnosti povezivanja ovisnosti s neovisnosti stoga postaje preobrazba potrebe za drugim u dominaciju nad njim« (Benjamin 1988: 54).

Dakle, Brane ne može ostaviti ili napustiti Jana, svojega gospodara, jer bi na taj način otvorio put osiromašenju vlastitoga Ja. Riječ je o procesu koji se obično odvija tijekom melankolije, koju je Freud smatrao patološkim procesom, pa ga uvijek prima natrag. Takav odnos subjekta naspram objekta bitno je narcistički. Pod objektom se podrazumijeva netko tko je Ja činio cjelovitim te je neodvojiv od sebstva. Ono njegovim gubitkom doživljava nepremostivo osiromašenje¹¹ te usmjerava mržnju na sebe kao ono koje ne može osjetiti niti podariti ljubav. Jan ne može ostaviti Branu te mu se uvijek mora vraćati jer je Brane taj koji radi za njega, koji ga voli i koji se brine o njemu, što je neosporno odnos gospodara i roba.

Ono što je ključno u Hegelovskoj dijalektici, smatra Benjamin, jest činjenica da se nastojanje jednoga sebstva da postigne neovisnost nužna sudara sa željom istoga sebstva za prepoznavanjem (Benjamin 1995: 36). Spomenutu tendenciju Jan izrazito pokazuje

svojim slobodnim načinom ponašanja, ljubavnim avanturama te neprestanim iščezavanjem iz Branina života. Kada avanture ne donesu potrebno ispunjenje, javlja se želja za prepoznavanjem te povratak u Branino okrilje, što ga stavlja u poziciju gospodara. Brane zbog tendencije prema idealnoj ljubavi biva pozicioniran na mjesto roba, onoga entiteta koji radi za gospodara jer samo u njegovu prepoznavanju vidi ispunjenje vlastite žudnje, odnosno smisla. Benjamin nadalje ističe da jedno sebstvo treba prepoznati drugo kao nezavisno, kao entitet s vlastitim potrebama, žudnjama i sklonostima, kako bi zauzvrat bilo priznato od drugoga sebstva na isti način. U tome se i ogleda njezin intersubjektivni pristup u kojem se dva sebstva trebaju međusobno prepoznati kao cjeloviti entiteti s vlastitim žudnjama. Problem njezina pristupa leži u implicitno prisutnoj ideji o cjelovitu subjektu, što se izravno kosi s lakonovskom postavkom o rascijepljenu subjektu. Cjelovitost je nemoguće postići pa ona postaje svojevrsni ideal jer konstruiranje sebstva ne ovisi samo o intersubjektivnom odnosu dvaju ili više entiteta, nego i njihovim fantazijskim životima, a napose i o socijalizatorskim kodovima kulture koji ovdje postaju svojevrsni medijatori fantazije o idealnoj ljubavi.

Sukob dvaju sebstava kroz dijalektiku gospodar/rob tako prema Benjamin predstavlja odjek frejdovske teorije narcizma gdje jedno sebstvo naspram drugoga pokušava iskazati svoju svemoć, čime je navedeni odnos određen kao intrapsihički: »ovo izravno kompromitira apsolutnost sebstva te postavlja problem da bi drugi mogao biti jednako apsolutan i neovisan« (Benjamin 1995: 36). Jan tako neprestano provocira Branu pričama o svojim seksualnim avanturama, stvarnim i/ili izmišljenim, kako bi naglasio svoju prevlast, ali i potaknuo njegovu reakciju u težnji za vlastitom potvrdom. Međutim, kada Brane

¹¹ Zato se »doživljaj osiromašenja doživljava u sebstvu: 'Ja sam (bez voljene osobe) ništa, ništa me ne drži zajedno, u meni nema nikakve vrijednosti'« (Roth 2005: 47).

pronalazi drugoga ljubavnika, njegov ga se partner nasilno rješava čime ograničava mogućnost da drugi postane moćan kao i on. I Brane se nasilno rješava Janovih ljubavnika poradi straha od gubitka gospodara koji predstavlja vezu s uzbudljivim vanjskim svijetom. Odnos gospodar/rob se stoga promiče u odnos Narcis – Eho, gdje je »hegelovska dijalektika priznavanja takoreći dovedena do svoje suprotnosti: 'gospodar' je robovski ovisan o priznanju sluge i svo vrijeme s tjeskobom opaža učinak svog 'hohštaplerstva' na slugu – najmanji znak da ga je sluga pročitao, da mu se potihlo podsmijava i sl. sasvim ga obara« (Žižek 1986: 315). Svaki pokazatelj promjene Braninih osjećaja i ponašanja naspram Jana potiče njegove agresivne porive i pokušaj da ponovno dovede Branu pod svoj utjecaj. Stoga Jan, »za razliku od tradicionalnoga gospodara, koji 'misli da ga drugi priznaju za gospodara zato što je već sam po sebi gospodar' – tako reći paradoks reflektiranoga gospodara, koji zna da mu položaj jedino osigurava priznanje drugih i zato sve podređuje svom 'nastupu' pred drugim« (Žižek 1986: 315). Agresivni karakter takvoga Narcisa, koji su uočili Lasch i Žižek, konstanta je Janova karaktera kada nasilni porivi bivaju usmjereni jednako prema njemu kao i njegovu partneru.

U odnosu Jana i Brane tako dolazi do izražaja upravo ono što se zamjera hegelovsko-lakanovskoj dijalektici gospodar/rob, a to je njezina izrazito narcistička pozadina, ali i činjenica da dominacija te agresivni porivi nisu samo *uzrokovani izvana*, nego crpe podršku i iz intrapsihičkih korijena pojedinca.

Izvori

MOZETIĆ, Brane, 2000: *Anđeli*. Zagreb: Meandar.

Literatura

- BENJAMIN, Jessica, 1988: *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism & the Problem of Domination*. New York: Phanteon Books.
- BENJAMIN, Jessica, 1995: *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference*. New Haven, London: Yale University Press.
- DEAN, Tim: 2000: *Beyond Sexuality*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- DEAN, Tim, 2003: Lacan and Queer Theory. Jean-Michel Rabate (ur.): *The Cambridge Companion to Lacan*. Cambridge: University Press. 238–252.
- EVANS, Dylan, 1996: *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. Routledge, London, New York: Routledge.
- FINK, Bruce, 2009: *Lakanovski subjekt: Između jezika i jouissance*. Zagreb: Kruzak.
- FREUD, Sigmund, 1981: *O seksualnoj teoriji. Totem i tabu*. Novi Sad: Matica srpska.
- FOUCAULT, Michel, 1994: *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- HEGEL, George Wilhelm Friedrich, 1987: *Fenomenologija duha*. Zagreb: Naprijed.
- LACAN, Jacques, 1983: *Spisi*. Beograd: Prosveta.
- LACAN, Jacques, 1988: *The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis 1954–1955*. London, New York: W. W. Norton & Company.
- LASCH, Christopher, 1986: *Narcistička kultura: američki život u doba smanjenih očekivanja*, Zagreb: Naprijed.
- MATIJAŠEVIĆ, Željka, 2006: *Strukturiranje nesvjesnoga: Freud i Lacan*. Zagreb: AGM.
- ROTH, Priscilla, 2005: *Nad-ja*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- ŽIŽEK, Slavoj, 1986: »Patološki Narcis« kao društveno nužni oblik subjektivnosti. Christopher Lasch: *Narcistička kultura: američki život u doba smanjenih očekivanja*. Zagreb: Naprijed. 309–336.